بیرەوەرییەک و بەڵگەنامەیەک

کۆبوونەوەی مامۆستایان و شارەزایانی پەروەردەی شارەکانی کوردستان
لە مەهاباد
بۆ لێکۆڵینەوە لە چۆنیەتی دانانی بەرنامە بۆ نووسینی کتێبی کوردی و گونجاندنی لە بەرنامەی دەرسیی قوتابخانەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا
(بەهاری ساڵی ١٣٥٨ ی هەتاوی، ١٩٧٩ ی زایینی)

لە ماوەی ٧ مانگی نێوان سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران *(٢٢ ی ڕێبەندانی ١٣٥٧)* و فەرمانی خومەینی بۆ هێرشکردنە سەر کوردستان *(٢٨ ی گەلاوێژی ١٣٥٨)*، جگە لە خەباتی سیاسی، چەند هەنگاوی مەزنی فەرهەنگیش لە کوردستان هەڵێنرایەوە کە هەرکام پێویستیان بە هەڵسەنگاندن و شیکردنەوەی تایبەت هەیە.

هیوادارم بتوانم بیرەوەرییەکانی خۆم سەبارەت بە چەند بابەتی سەرەکیی ئەو هەنگاوە گرنگانە بنووسم و بیانخەمە بەرچاوی خوێنەر. ئێستا، ٣٢ ساڵێک دوای ئەو ڕووداوانە، کاتێ بیریان لێ دەکەمەوە، دەبینم تەنانەت بە پێوانەی ئەمڕۆش گەلێک لایەنی کارەکان جێگەی شانازی و سەربەرزیی گەلەکەمانن و وەک خەباتی فەرهەنگی و کارو کرداری بەرپرسانە لە مێژوودا دەمێننەوە.

دیارە هەڵە و کەم و کورتیش لە کارەکاندا کەم نەبوو و واهەیە هۆکارێک لە هۆکارەکانی سەرنەکەوتن و هەرەس هێنانی خەباتیش دەبێ ئەو هەڵە وپەڵانە بووبێتن.

من شایەدی چوار کاری گرنگی ئەو سەردەمە تایبەتە بووم کە سەرەتای هەموویان لە مەهابادەوە دەستی پێکرد:

١. دامەزرانی "کۆڕی زانیاریی کوردی"؛

٢. کۆبوونەوەی پسپۆڕانی پەروەردە و زمان بۆ دانانی کتێبی دەرسیی کوردی؛

٣. کاری هەرەوەز بۆ نووسین و ئامادەکردنی کتێبی پۆلی یەکەمی قوتابخانەی سەرەتایی بە کوردی؛ و

٤. دامەزرانی "زانستگەی کوردستان".

هەردووک هەنگاوی ٢ و ٣ بە گوێرەی بڕیارەکانی هەنگاوی یەکەم واتە "کۆڕی زانیاریی کوردی" هەڵێنرانەوە. ئەوە کورتە زانیارییەک لەسەر هەرچوار بەرنامەکان:

یەکەم، <u>کۆڕی زانیاریی کوردی</u>

ئەم کۆڕە، لە سەر نموونەی دەزگایەکی هاوچەشن کە چەندەها ساڵ پێش ئەوە لە باشووری کوردستان دامەزرا بوو، لە بەهاری ۱۳۵۸ دا پێکهات و ئەوەندەی بزانم بە دەستپێشخەریی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران کرا. منیش بانگهێشتنی یەکەم کۆبوونەوەی کرابووم و چووم بەڵام لەبەر کەللە گەرمی و بێ عەقڵی، مەسەلەیەکی سیاسیم لەخۆم گەورە کردەوە و پێش کرانەوەی فەرمیی کۆبوونەوەکە، یادداشتێکم دایە دەست بەڕێوەبەری کۆبوونەوە - نەمر عەلی حەسەنیانی (هاوار) و گوتم لە شوێنێک فڵان و فیسارەکەس دانیشتبێتن، من دانانیشم و ڕۆیشتم! هەندێک کەسایەتی وەک مامۆستایان حەسەن قزڵجی و هێمنیش لە دانیشتنەکەدا بەشدار بوون. ئەگەر دەرفەتێک هەبوو سەبارەت بە کۆبوونەوەکە و بە گشتی کارەکانی کۆڕی زانیاری کوردیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بابەتێکی سەربەخۆ دەنووسم. لەو کۆبوونەوەیەدا کە باسم کرد، بڕیاری دامەزرانی کۆڕی زانیاریی کوردی درا و لە ڕاستیدا دامەزرا. کۆڕ، بە نۆبەی خۆی، وەک یەکەم هەنگاوی کارەکانی، بڕیاری دابوو کۆبوونەوەیەک لە پسپۆڕانی پەروەردە پێک بێت بۆ ئەوەی چۆنیەتی کاری دەرس خوێندنی قوتابخانەکان بە زمانی کوردی تاووتوێ بکرێت و ڕێبازی گونجاوی بۆ بدۆزرێتەوە- ڕێبازێک کە لەگەڵ خواستی لەمێژینی گەلی کورد یەک بگرێتەوە، بۆ حکوومەتی تازە دامەزراوی کۆماری ئیسلامی جێگەی قەبووڵ بێت و لەباری کردەوەیی و داراییشەوە گونجاو بێت.

دووهەم، <u>کۆبوونەوەی پسپۆڕانی پەروەردە.</u>

ئەو کۆبوونەوانە، ژمارەیان دوو یا سێ بوو و بەدوای یەکدا هاتن. وەک گوتم کۆبوونەوەکان لە ئەنجامی بڕیاری کۆڕی زانیاریدا ڕێک خرابوون و دەستپێشخەرییان دەگەڕێتەوە بۆ کۆڕ. خەڵکانێکی زۆر لە شارە جیاجیاکانی کوردستانەوە تێیدا بەشدار بوون و باس لە ئامادەکاری و ڕێگا دۆزینەوە بۆ بەرنامەیەکی نوێی پەروەدە بە زمانی کوردی و چۆنیەتی کارکردن بەرەو نووسرانی دەقی کتێبی دەرسی بۆ قوتابخانەکانی کوردستان کرا. من لەوێدا چالاکانە بەشدار بووم. ڕێکەوتی کۆبوونەوەکان کۆتاییەکانی بەهاری ساڵی ۱۳۵۸ بوو. ئەم ووتارەی ئێستا سەبارەت بەم کۆبوونەوانەیە و لە درێژەدا ڕوونکردنەوەی زیاتری لە سەر دەنووسم.

سێهەم، <u>نووسینی کتێبی پۆلی یەکەمی سەرەتایی</u>

بە گوێرەی بڕیاری کۆبوونەوەی پسپۆڕانی پەروەردە (بڕوانە سەرەوەتر، بەشی دووهەم)، تیمێکی ۱۰ تا ۱۲ کەسیی مامۆستایانی قوتابخانە و ئەدیب و لێزانی بابەتی پەروەردە هەفتەی ڕۆژێک لە مەهاباد کۆدەبوونەوە بۆئەوەی کتێبی پۆلی یەکەمی سەرەتایی بە زمانی کوردی ئامادە بکەن. ڕێکەوتی کارەکانی ئەم بوارە، سەرەتا هەتا ناوەڕاستی هاوینی ساڵی ۱۳۵۸ بوو. بڕیار وابوو لە درێژەی کارەکەدا کتێبی پۆلەکانی دیکەش کاریان لەسەر بکرێت و منیش یەک لەو کەسانە بووم کە خەریکی نووسینی کتێبی پۆلی یەکەم بووین. کۆبوونەوەکان بە ڕێک و پێکی بەڕێوە چوون، بەڵام بە داخەوە ۲۸ ی گەلاوێژ و شەڕی پاوە و فەرمانی خومەینی بۆ هێرشکردنە سەر کوردستان کارەکەی لەگرێژەنە برد و نەک ئەوە بەڵکوو گەلێک کاروباری نەتەوەیی دیکەش تووشی وەستان و ووچان هات. لەبیرمە لە

کۆبوونەوەکانی کۆتاییماندا مامۆستا مەلا عەبدوڵڵا حەیاکیش بەشداری کرد و ڕوانگەکانی ئەو لەمەڕ لایەنی زمانەوانی و ئەدەبی دەقەکەوە زۆر بە هەند وەرگیرا.

ئەوەندەی بزانم دوای سەپێنرانی شەڕ بە سەر گەلی کورددا و دوابەدوای چوونەدەری پێشمەرگە لە شارەکانی کوردستان، حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی کوردستان هەرکام بە تەنیا و بە شێوەیەکی سەربەخۆ درێژەیان بە کارەکان دا و کتێبی پۆلی یەکەمی سەرەتایی تەنانەت گەیشتە قۆناغی چاپ و کەڵک لێوەرگیرانیش. بەڵام نازانم کامیەک لەو کتێبانە لە سەر بنەمای کارە ناتەواوەکەی کۆڕی زانیاری دانرا و گەلۆ ئەوەی وا ئێمە کارمان لەسەر کرد، مایەوە یان فەوتا؟ زوربەی هەرەزۆری بەشداربووان و دانەرانی کتێبەکە خەڵکی ناوچەی موکریان بوون بەڵام یەک دووکەسی ناوچەی ئەردەڵانیشمان لە نێودا بوو. کەسم لەبیر نییە لە ناوچە باکوورییەکان واتە ورمێ و خۆی و ماکۆوە بەشداریی کارەکەی کردبێت، یا ئەگەر بووبێت من لەبیرم نییە.

<u>**چوارەم**، کۆبوونەوەی دامەزراندنی زانستگەی کوردستان</u>

ئەوە دیاردەیەکی جیاواز لە دانیشگای کوردستانی شاری سنەیە کە ئێستاش هەر هەیە. کۆبوونەوەی یەکەم بۆ دامەزراندنی ئەم زانستگەیە لە مەهاباد بەڕێوە چوو و پێکهێنەر و بەرنامە داڕێژیشی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕانی کوردستانی ئێران بوو. ڕێکەوتی یەکەم کۆبوونەوە، بێگومان هاوینی ساڵی ١٣٥٨ بوو، بەڵام مانگەکەیم لەبیر نییە. من وەک میوان بانگهێشتنی یەکەم کۆبوونەوەی دامەزرانی کرام و لەوێ بووم کە هەڵبژاردنەکان بەڕێوە بران. لە ڕۆژی یەکەم کۆبوونەوەدا، مامۆستا شێخ عیزەددین حوسەینی لە سەفەر بوو وبەشدارانی کۆبوونەوەکە ماوەیەکی زۆر دانیشتن تا مامۆوستا گەڕایەوە مەهاباد، هاتە شوێنەکە و کۆبوونەوەکەی کردەوە. نەمر دوکتۆر قاسملووش بانگ کرابوو، کە هات ڕەخنەی لە شێوەی پێکهێنانی دانیشتنەکە و بانگهێشتنی ئامادەبووان گرت.

شێوازێک کە بۆ دامەزرانی دانشگای کوردستان گیرابووە بەرچاو، شێوازی چینی واتە شێوەیەک بوو کە لە وولاتی چین بەڕێوە برابوو و تێیدا بایەخی سەرەکی دەدرایە ئەزموون و کردەوەی عەمەلی، و کاری تێئۆریک بایەخی کەمتری پێدەدرا. خوێندکار دەبوایە دوای خوێندنی یەک دووساڵە، ماوەیەک دەست بە کار و خزمەت بکات و ئینجا جارێکی دیکە بگەڕێتەوە سەر خوێندنەکەی. ئەو ڕۆژە، بە شوین ووتاری کرانەوەی کۆبوونەوەکەدا کەسانێک وەک نوێنەری هەرکام لە شارەکانی کوردستان دیاری کران. کاک سەلاحوددینی موهتەدی داوای لە من کرد ببم بە نوێنەری بۆکان، بەڵام گوتم بە بوونی خۆت و کەسێکی وەک دوکتۆر جەعفەر لێرە، من چ ڕایەم دەکەوێت ببمە نوێنەر و دیارە هەر نەمر دوکتۆر جەعفەری شەفیعیش کرایە نوێنەری شاری بۆکان، کە دواتر لقی زانستگەکەشی لە ژوورێکی ژاندارمری بۆکان لە سەر قوللە دامەزراند. سەبارەت بە ئەزموونی زانستگەی کوردستانیش لە دەرفەتێکی دیکەدا بابەتێک دەنووسم.

*****

ئەوەی لێرەدا باسی لێوە دەکەم مەسەلەی دووهەم لەو چوار بابەتەی سەرەوەیە، واتە کۆبوونەوەی مامۆستایان و پسپۆڕانی پەروەردەی کورد لە مەهاباده بۆ داڕشتنی بەرنامەی دەرس گوتنەوە و نووسینی کتێبی کوردی قوتابخانەکانی کوردستان.

هۆکاری باسەکەش ئەوەیە لەم ڕۆژانەدا برادەرێکی گەلێک خۆشەویست کۆپی ڕەشنووسێکی بۆ ناردم کە کاتی خۆی بە هاوبیری و هاوفیکریی چەندکەس لە مامۆستایانی قوتابخانەکانی بۆکان نووسیبوومان و پێشکەشی کۆبوونەوەکەمان کردبوو. من، کە هەرگیز بەبیریشمدا نەدەهات بەڵگەنامەیەکی ئەوتۆ بە دەست کەسێکەوە مابێت، بە دیتنی سەرسام بووم و دەست بەجێ بڕیارم دا بڵاوی بکەمەوە. دۆزرانەوەی بەڵگەکە هاوکات بوو لەگەڵ "جەژنی زمانی کوردی" و "سمیناری نێونەتەوەیی زمانی کوردی" لە شاری ئامێدی باکووری ووڵاتەکەمان و بڵاو بوونەوەی هەواڵەکەی لەسەر ماڵپەڕەکانی هەڤاڵانی باکوور و نەورۆژ تیڤی و ڕۆژهەڵات - بۆکان. ئیتر دەستم بزاوت و بابەتەکەم تایپ کرد و لێرەدا هاوڕێ لەگەڵ ئەم سەرەتا کورتە، پێشکەشی دەکەم بە خەباتکارانی پێکهێنەری ئەو جەژن و سمینارە گرنگە لە شاری ئامێدی قارەمان.

شێوازی کاری کۆبوونەوەکانی مەهاباد بەو چەشنە بوو کە سەرەتا کۆبوونەوەیەکی یەک ڕۆژە لە قوتابخانە یا ناوەندێکی فەرهەنگیی شار بەسترا و لەوێدا تاوتوێی مەسەلەی بەرنامەدانان بۆ دامەزراندنی سەرەتایەکی بەرێ وجێ بۆ خوێندنی کوردی کرا. ڕژیمی شایەتی ئێران ڕووخا بوو، ساڵی خوێندنی ١٣٥٧ - ٥٨ کۆتایی هاتبوو و چاوەڕوان دەکرا لە ساڵی دادێی خوێندندا قوتابییەکان بە زمانی زگماکیان بخوێنن. بۆ ئەوەش دەبوایە سەرەتا دابمەزرێت و بەرنامە لە لایەک و کتێبی دەرسیش لەلایەکیتر ئامادە بکرێت. چاوەڕوانیی هیچ کوردێک ئەوە نەبوو کە دوای سەرکەوتنی شۆڕش و ڕووخانی نیزامی شاهەنشاهیش منداڵەکانی بە فارسی دەرس بخوێنن. دوای کۆبوونەوەی یەکەم، پشوویەک درا بۆئەوەی نوێنەرانی شارەکانی کوردستان بگەڕێنەوە شوێنی خۆیان، لەگەڵ شارەزایانی بوارەکەدا ڕاوێژ بکەن و دوای دووهەفتە بگەڕێنەوە مەهاباد بۆئەوەی زانیاریی هەموولایەک بخرێنە سەر یەک.

هەروەها نامەیەکی فەرمی لە لایەن ئیدارەی فەرهەنگی مەهابادەوە بۆ ئیداراتی فەرهەنگی هەموو شارەکان نێررا و داوای بەشداریی و ئامادەبوونیان لە کۆبوونەوەی دووهەفتە دواتر، لێکرا. ئەوەندەی لەبیرمە نوێنەرانێک تا شاری سنەش هاتنە دانیشتنی دوایی بەڵام لە کرماشان و ئیلامەوە هیچ هەواڵێک نەگەیشت، بە هەمان شێوە لە ورمی و سەڵماس و خۆی و ماکۆوە. قورسایی کارەکان لە ناوچەی موکریان بوو.

ئەودەم، ماهییەتی ڕژیمی کۆماری ئیسلامی وەک ئێستا بۆ خەڵک ڕوون نەبووبوەوە و زۆرکەس هێشتا هیوایەکی بە ئاوڕدانەوەی بەرپرسان لە خواستی گەلی کورد بۆ ئازادی و دیموکراسیەت و خودموختاریی، هەبوو. ئەو گەشبینییە، لەو بەڵگەنامەیەشدا بەڕوونی دەردەکەوێت کاتێ باس لەوە دەکات کە نوێنەرانی کۆبوونەوەکە بچن بۆ وەزارەتی پەروەردە لە تاران، داوای چاپی کتێبی دەرسیی کوردیی و دانانی کۆرس و ڕاهێنانی مامۆستایانی کورد بکەن. ئەمڕۆ بە ڕوونیی دەزانین کە بەجێ هێنانی ئەو خواستانە لە خەسلەتی کۆماری مەلاکاندا نەبوو و نەک هەر ئەوانە بەڵکوو سەدا یەکی ئەو خواستانەشیان جێ بەجێ نەدەکرد.

بەڵگەنامەکە، لە لایەنێکی دیکەشەوە جێگەی سەرنجە، ئەویش ئاشتیخوازی نووسەرانی و دوور بوونیانە لە توند وتیژیی و هەنگاوهەڵێنانە بە پێی مەنتیق و حیساب: پەروەردە بە زمانی کوردی لە پۆلی یەکەم و دووهەمەوە دەست پێ بکات، هەنگاو بە هەنگاو، ساڵی یەک پۆل بچێتە پێشەوە هەتا کۆتایی دەبیرستان؛ خوێندن لە پۆلەکانی سەرەوەتر بە فارسی درێژە پەیدا بکات و بە ماوەیەکی ١٢ ساڵە، لە

سەرجەمی پۆلەکاندا ببێتە کوردی؛ مامۆستایانی غەیرە کورد بمێننەوە؛ وچەند پێشنیاری دیکەی لەو چەشنە. ئەو خواستانە بەڵگەیەکی ڕوونن بۆ ئەو ڕاستییەی کە گەلی کورد ئاشتیخواز بوو، شەڕی نەدەویست و مەلاکانی حاکم بە زۆر، شەڕیان بە سەریدا سەپاند. ئەو خواستە مەنتیقی و هێمنانەیە لە کوێ و شەڕخوازیی لەکوێ؟

پێشنیارەکان لاوازییشیان کەم نییە. یەک لە لاوازییەکان، بایەخ نەدانی پێویستە بە مەسەلەی زاراوە کوردییەکان و ئەو پرسەی کە بۆ نووسینی کتێبی دەرسیی منداڵان دەبێ کەڵک لە چ زاراوەیەک وەربگیرێت. بەڵگەنامەکە بە سووک و سانایی دەڕوانێتە ئەو مەسەلە گرنگە و بە دوو سێ ڕستە، پێشنیار دەکات زاراوەی سۆرانی ببێتە زاراوەی دەرسیی قوتابخانەی هەموو منداڵێکی کورد - ئەوەندە و هیچیتر. بەڵام ئێستا و بەگوێرەی ئەزموونەکانی باشووری کوردستان، دەزانین کێشەکە وا بە هاسانی چارەسەر ناکرێت و منداڵە کوردی ئیلام تا ماکۆ ناتوانن هەموو پێکەوە بە زاراوەی سۆرانی بخوێنن. کارەکە یا لەڕێگەی بنیاتنانی زمانێکی یەکگرتووی پێکهاتوو لە هەموو زاراوەکانەوە پێک دێت، یا لە ڕێگەی قەبووڵی دوو خەسلەتی و سێ خەسلەتیی بوونی زمانی کوردییەوە گونجاو دەبێت، کە تێیدا زارۆکی ناوچەکانی باشوور و باکووریش بە ڕادەی ناوەڕاستی کوردستانی ڕۆژهەڵات مافی خوێندن بە زمانی زگماکیان پێدەدرێت.

ئەوەی ڕاستی بێت، ئەو بەڵگەنامەیە بە دەستخەتی من نووسراوەتەوە و هەر منیش لە کۆبوونەوەی دووهەمی مەهابادda خوێندوومەتەوە، بەڵام ناوەڕۆکەکەی بە تەنیایی هی من نییە. ئێمە سێ یا چوار مامۆستا و مودیری قوتابخانەکانی بۆکان بووین کە بەشداریی کۆبوونەوەکانمان دەکرد و لە گەڕانەوەی بۆکاندا لەگەڵ ژمارەیەک مامۆستایانی پۆلی یەکەمی سەرەتایی و خەڵکانی شارەزای تر دانیشتین و ئەم پێشنیارانەمان لە زمان ئەوانەوە هێنایە سەرکاغەز. وەک لە نموونەیەکی دەستخەتەکەشدا دەبینرێت، گەلێک بابەت گوتراون و پاک کراونەتەوە یان چاک کراون، ئینجا بە پاکردەیەکیان براوەتە دانیشتنی سەرەکی کۆبوونەوەکەی مەهاباد. لە بیرمە کاتێ گەڕاینەوە مەهاباد، هیچ لایەنێکی دیکە جگە لە ئێمە، پێشنیارێکی نووسراوی ئامادە نەکردبوو، ئەوەش بە واتای بەشداری نەکردن یان کەم تەرخەمیی کەسانێک یا لایەنێک نەبوو، لەبیرمە کاک فاتیح شێخولئیسلامی دوابەدوای خوێندنەوەی پێشنیارەکانی ئێمە دەستی بە قسە کرد و گەلێک پسپۆڕانە لە ناوەرۆکی کتێبە دەرسییەکان دوا- بابەتێک کە ئێمە تەنیا ئاماژەمان پێکردبوو، ئەو بە باشی شیی کردەوە و داوای گرنگایەتی پێدان بە ناوەرۆکی کتێبە دەرسییە کوردییەکانی کرد.

لە کۆتاییدا دەقی پێشنیارەکان بە بێ دەست تێوەردان دەنووسمەوە و سپاسی هەموو ئەو کەسانە دەکەم کە ئامادەیان کرد. هەروەها سپاسی ئەو دۆستە خۆشەویستەش دەکەم کە لە هەموو ئەو ماوەی ٣٢ ساڵە پڕ تەنگ وچەڵەمەدا ئەو لاپەڕانەی "دوور لە چاوی چەتە" لای خۆی پاراستووە و لەم ڕۆژانەدا بۆ منی ناردوون.

ئەوە ئێوە و ئەوەش دەقی بێ گۆڕانکاریی پێشنیارەکان کە من تایپم کردوون. سەرەتایەک کە بۆ پێشنیارەکان نووسراوە، هی ئەو سەردەمەیە و ئاواتە سیاسییەکانی هێڵێکی فیکریی تایبەتی ئەو ڕۆژانەی بە ئاشکرا تێدا دەبینرێت. دەبێ سەرەتاکە لە لایەن ئێمە، چەندکەسی ئامادەکاری پێشنیارەکانەوە نووسرابێت و دیارە ڕوانگەی هەموو ئەو مامۆستایانە نەبووە کە قسە و دانیشتنمان لەگەڵ کردن. لە نووسینەوەیان دا، دەستکاریی بابەتەکانم نەکردووە:

پێشنیاری نوێنەرانی شاری بۆکان

بۆ

کۆبوونەوەی مامۆستایان و پسپۆڕانی فێرکردن و پەروەردەی کوردی

ئێمە بەشێک لە مامۆستایانی قوتابخانەکانی بۆکان، بڕوای بەهێز و باوەڕی بەتینی خۆمان بە داهاتووی ڕووناک و ڕۆشنی گەلانی زەحمەتکێش و مافخوراو دەردەبڕین.

ئێمە باش دەزانین کە گەلانی چەوساوە سەرەڕای وەزع و حاڵی شپرزەی ئێستایان، دیمەنی داهاتوویەکی پڕ لە خێر وبەرەکەت و ژیانێکی ئینسانییان لەبەر چاوە – ژیانێک کە مافەڕەواکانی مرۆڤی تێدا بەرچاو بگیرێ و ئابووری و ڕامیاری و زانست و هونەر چەکێ دەبن نەک بەدەست چەوسێنەرانەوە، بەڵکوو لەسەر کەللەی گڵاوی ئەوان و هەموو خوێنمژ و پێشێلکەرێکی مافی ئەوان ڕادەگیرێن. داگیرکەر وچەوسێنەر و ملهوڕان.

بەڵام ئێمە ئەوەش دەزانین کە ئەو دیمەنە جوان و پاکە، سووک و هاسان نایەتە بەرچاوی گەلان و وەلانانی ژیانی نابەرانبەر و تووڕهەڵدانی هەل ومەرجی ژیانی چینایەتی و پێک هێنانی جیهانێکی ئەوتۆ کە "ئازادە بە کامی دڵ بگا" و حەق دیلی ناحەق نەبێ، بە خەباتی شێلگیر و شۆڕشی بنەڕەتی زەحمەتکێشان و چینە چەوساوەکان پێک دێ.

گەلی کورد وەک گەلێکی مافخوراو و زۆرلێکراو، هەمیشە جێگای تەجروبە و ئەزموونی قانوونی گڵاو ودژی مرۆڤانەی چەوسێنەر و پێشێلکەرانی مافی ئینسان بوە و بەدرێژایی مێژوو لە ژێر تەوژمی توندی جەزرەبە و عەزیەتی زۆردار و ملهوڕ و چەوسێنەراندا شانازی بەربەرەکانی و خەبات و کۆڵنەدەریی وەک میداڵێک بەسەر سینگیەوە هەڵاوەسیوە و بە جیهانی نیشان داوە.

کورد وەک گەلێک لە گەلانی ئێران، لە ڕاپەڕینی ساڵی ڕابردوودابە هەموو هێزوتوانایەوە تێکۆشی تا دەم و دەزگای پاشایەتی و سەرمایەداری وابەستە تێک بڕووخێ و بچێتە گۆڕەوە. بەڵام بەداخەوە ئاوات و ئارەزووی وەدی نەهات و ئێستاش کە پتر لە شەش مانگ بەسەر پێکهاتنی دەوڵەتی موەققەتی ئیسلامیدا تێپەڕ دەبێ، بەشی کورد هەر بێ بەشی و تانە وتوانج و شەڕ و ئاوارەگییە. ئەوانەی وا دەزگای شایەتییان تاوانبار دەکرد کە مافی ڕەوای گەلەکانی ئێران دەنێتە ژێر پێ، ئێستەکانێ بۆخۆیان لە پێشێلکردنی مافی گەلاندا گرەویان بردۆتەوە و دەستیان لە سەلەفی داگیرکەر ئەستاندووە.

هەر بەو بۆنەوە، ئێمە دەزانین و متمانەمان هەیە کە چاوەنواڕیی زیاتر بۆ دیتنی لوتف و مەرحەمەتی دەوڵەتی ئاغای بازرگان ڕەوا نییە. ئێمە لامان وایە ئەگەر دەوڵەت بڕوای بە مافی گەلان هەبوایە، لەمێژ بوو جوابی موسبەتی بە تەرحی خودموختاری کوردستان دەدا وچیدی وەخت گوزەرانی نەدەکرد. جا بۆیە ئینتیزاری زەمانێکی مەوهووم کە ئەمە خوایە بەڵکوو دەوڵەت لە کەری شەیتان پیادە بێ و هەقمان بداتێ، لە خۆفریودان بەدەر هیچ نییە، خۆفریودانیش بۆ گەلێک کە لەسەر مافە ڕەواکەی خۆی سوورە، عەیبێکی زۆر گەورەیە.

ئەمجار دەمێنێتەوە ئەوەی چ کەردەن؟! جواب، جوابی هەوێردەیە بە بێچووەکانی: بۆخۆمان!

ئێمە بۆئەوەی هەنگاوێکمان بەرەو ئەو مەبەستە هەڵگرتبێ، لە کۆبوونەوەیەکدا لە شاری بۆکان ، تەنگ وچەڵەمەی کارەکەمان خستە بەرچاو و تێکۆشاین تا چۆنیەتی چارەسەرکردنی هەرکام لەو گیروگرفتانە، بەپێی توانا دەرببڕین و پاشان بۆ ڕەخنە و ئیسلاح پێشکەشی ئێوە نوێنەرانی ناوچەکانی سەرانسەری کوردستانی بکەین. ئێمە چاوەڕوانین بەرخوردێکی مەسئوولانەی لەگەڵدا بکەن.

پێشنیارەکانی ئێمە:

١. لەبەر ئەوەی کاری فێرکردن و پەروەردە، ئەرکی سەرشانی وەزاڕەتێکە هەر بەو نێوە؛

لەبەر ئەوەی خوێندن و نووسین بە زمانی کوردی پێویستی بە موافەقەتی وەزارەتی فێرکردن و پەروەردە هەیە؛

لەبەر ئەوەی ئامادە کردن و چاپی کتێب بە زمانی کوردی یا دانانی دەورەی ئامووزشی بۆ مامۆستاکان بە دەستووری وەزارەت و بە هاوکاریی ئیدارەکانی ناوچە دەکرێت؛

یەکەم وەزیفەی ئێمە، هەوڵدانە بۆ ڕەسمییەت بەخشین بە کارەکە.

ڕێگا حەللی مەسەلە:

ئەلف – تەبلیغ بۆ ڕاکێشانی سەرنجی خەڵک و ئامادە کردنی ئەفکاری عمومی [بەهۆی] (اعلامیە، تراکت، سوخەنڕانی، تەوجیە ....)؛

ب – ناردنی وەڤدێک بە نوێنەرایەتی، بۆ وەزارەتی فێرکردن و پەروەردە بۆ جەلبی موافەقەتی ئەوان؛

ج – پێک هێنانی جەلەسەی موشتەرەکی روئەسای ئیداراتی فێرکردن و پەروەردە کە لەم جەلەسەیدا بەشدارن و دەرکردنی اعلامیەی موشتەرەک و داخوازی کردن لە وەزارەت بۆ قەبووڵی ئەو حەقە رەوایە.

٢. چارەسەر کردنی موشکیلی مامۆستایانی غەیرەکورد بە تایبەت لە گوندەکاندا.

<u>ڕێگاحەل:</u>

الف – لەو شارانەی کە بۆیان دەگونجێ، بە ئاڵوگۆڕکردنی جێگای مامۆستاکان، کارێک بکەن کە هەموو دەرس وێژێکی پلەی هەوەڵ و دووهەمی سەرەتایی کورد بن و مامۆستای تورک و فارس ڕەوانەی کەلاسی ژوورتر بکرێن؛

ب – بۆ ناوچەکانی شیمال واتە دەوروبەری ورمێ و سەڵماس و خۆ و ماکۆ، هەروەها وڵاتەکانی جنوب وەک دەوروبەری کرمانشا و سونقوڕ و ئیلام و سەرپێڵی زەهاو، لە ناوچەکانی دیکەوە مامۆستای داوتەڵەب بنێررێت.

٣. هاوکاریی ئیداراتی فێرکردن و پەروەردە لە سەرانسەری کوردستانا بۆ بەڕێوەبردنی بەرنامەکە پێویستە، چونکوو دەرسەکان دەبێ لە بەرنامەی ڕەسمی وەزارەت دا بگونجێن و لە کارنامە و دەفتەری ئیمتیحاناتدا نێو ببرێن و بۆ پۆلی یەکەم و دووهەمی سەرەتایی تەنانەت کارنامەی کوردی چاپ بکرێت.

ڕێگا حەل:

سەرۆکانی ئیداراتی فێرکردن و پەروەردە بە یارمەتی کاربەدەستانی فێرکردنی هەموو ئیدارەکان کە لەو کۆبوونەوەیەدا حزووریان هەیە، بەیانییەیەکی تێکڕایی دەربکەن و لەگەڵ ڕاگەیاندنی موافەقەتی خۆیان بۆ ئەو کارە گرنگە، ڕەسمەن لە وەزاڕەتی فێرکردن و پەروەردە داخوازی قەبووڵکردنی بەرنامەکە بکەن.

٤. چۆنیەتی دەرس خوێندن لەر قوتابخانەکاندا، کە گرنگترین باسی ئەم کۆبوونەوەیەیە:

پێشنیارەکانی ئێمە:

ئەلف – پێک هێنانی کومیتەیەک بە ناوی کومیتەی تەئلیف؛

ب - کتێبی "خوێندنەوە"، حیساب و علووم لە پۆلی یەکەم و دووهەمی سەرەتاییدا بە کوردی بنووسرێ و چاپ بکرێ و لە ساڵی تەحسیلی داهاتوودا لە هەموو ناوچەکانی کوردستان ببنە کتێبی ڕەسمی؛

ج – بۆ ئەو قوتابییانەی وا ئەمساڵ دەچنە پۆلی دووهەمی سەرەتایی، نامیلکەیەکی چکۆلە بنووسرێ و دەرەتانیان بدرێتێ لەگەڵ ئەلف وبێی کوردیدا ئاشنایی پەیدا بکەن و دوای مانگێک یا دوومانگ بە پێی پێویست، دەست بەکاری خوێندنی دەرسی پۆلی دووهەم بە کوردی بن؛

د – قوتابیانی پۆلی ژوور دووهەمی سەرەتایی، درێژە بە خوێندنی خۆیان بە زمانی فارسی بدەن بەڵام هەفتەی یەک، دوو، تا چوار سەعات دەرسی کوردی بخوێنن کە بریتی دەبێت لە خوێندن و نووسینی کوردی، مێژوو، جوغرافیا و وێژە وهونەری کوردی؛

پێشنیاری ئێمە:

کتێبی تایبەت بۆ پۆلەکانی سەرەتایی ژوور دووهەم و مەدرەسەی ڕاهنمایی تەحسیلی و دەبیرستان بنووسرێ ولە چاپ بدرێ؛

ها – کتێبی پۆلی هەوەڵ و دووهەمی شەوانە (واتە 'پەیکار با بیسوادی') بە کوردی بنووسرێن و دەرس بگوترێنەوە؛

و – هەموو ساڵێک بەرەبەرە، کتێبی یەک پۆل لە پۆلەکانی قوتابخانەی سەرەتایی بگۆڕدرێ و بکرێتە کوردی تا پلەی ئاخری ناوەندی (واتە دەبیرستان)؛

ز – زمانی فارسی، وەک زمانی دووهەم لە پۆلەکانی دەورەی ڕاهنمایی تەحسیلی و دەبیرستاندا دەرس بگوترێتەوە.

٥. ڕاهێنانی مامۆستاکان بۆ ساڵی تەحسیلی داهاتوو

<u>ڕێگا حەل:</u>

ئەلف - ئامادە کردنی مامۆستاکانی پۆلی ئەوەڵ ودووهەمی سەرەتایی و هەروەها دەبیرانی علوومی ئینسانی لە دەبیرستان و ڕاهنمایی، پێویستە دەورەی تەوجیهی و فێرکردنیان بۆ دابنرێت وئیداراتی فێرکردن و پەروەردە مامۆستاکان مولزەم بکەن لەو دەورانەدا بەشدار بن؛

ب – وەزارەتی فێرکردن و پەروەردە بەو مامۆستایانەی وا لە دەورەکەدا بەشداری دەکەن ئیمتیاز بدات؛

ج - چۆنیەتی دەورەکان: کەلاسی تەوجیهی دەگونجێ بە یەکێ لەم دوو شێوانەی خوارەوە دابنرێ:

یەکەم، مامۆستا کوردی نووس و کوردیزانەکان وەک مامۆستا قزڵجی، مامۆستا هێمن، مامۆستا هەژار و ئەوانی دی، کەلاسێک لە یەکێ لە شارەکانی کوردستان دابنێن. نوێنەری موعەللیمانی هەموو شارەکان لەو کەلاسەدا بەشداری بکەن و پاش گەڕانەوە بۆ شاری خۆیان موستەقیللەن کەلاسی فێرکردن بۆ مامۆستاکانی دیکە دابنێن؛

دووهەم، هەریەک لەو ئەساتیدەی وا نێومان بردن لە یەکێ لە شارەکان کەلاسی تەوجیهی پێک بهێنن و هەموو مامۆستاکانی شارەکە لەو کەلاسەدا بەشدار بن.

٦. موشکیلەی زاراوەکانی زمانی کوردی

<u>پێشنیاری ئێمە:</u>

زاراوەی سۆرانی وەک زاراوەی ڕەسمی و ئەدەبی لە سەانسەری کوردستاندا پەسند کراوە. ئەو زاراوەیە ببێتە زاراوەی ئەسڵی بۆ نووسین و قسەکردن و ئامادە کردنی کتێبی دەرسی ولە زاراوەکانی دیکەش کەڵک وەربگیرێت.

٧. موشکیلی ماڵی و بودجە. تەئلیف و دانانی کتێب و چاپکردنیان بە تیراژ و تیعدادی زۆر و فرۆشتنیان بە قیمەتی کەم، بودجە و ئیمکاناتی ماڵی زۆری پێویستە:

ڕێگاحەل:

ئەلف - لە ڕابیتە لەگەڵ مەتلەبی هەوەڵ دا، کە ناردنی نوێنەر بوو بۆ وەزارەتی فێرکردن و پەروەردە، ئەم مەسەلەیەش قابیلی تەرح و حەلل و فەسڵە. نوێنەران دەبێ سەرنجی وەزارەت ڕاکێشن بۆ لای ئەوەی کە لە جیاتی چاپی کتێب بۆ کوردستان، ئیجازە بدەن ئێمە خۆمان مەتنی کتێبەکان بنووسین و ئەوان بۆمان لە چاپ بدەن؛

ب – ئەگەر وەزارەت بیەوێ ئینقیلابی عەمەل بکات، جوابی ئەو خواستە ڕەوایە موسبەت دەبێ؛

ج - بەڵام ئەگەر بە پێچەوانەی ئینتیزاری ئێمە، وەزارەت حازر نەبوو ئەو کارە وەئەستۆ بگرێ، لە تەریقی هاوکاری و یارمەتی خەڵکەوە بودجەی لازم تەئمین بکرێ؛

د – چاپخانەیەک یا چەند چاپخانە کە بتوانن کاری ئۆفسێت و حرووفچینی ئەنجام بدەن، ئەو کارە دابین بکەن.

٨. بەڕێوەبردنی کارەکان. پێشنیار دەکەین شوڕایەک بە نێوی هەیئەتی ئیجڕایی بۆ بەڕێوەبردنی تەسمیماتی ئەم کۆبوونەوەیە پێک بێ. هەیئەتی ئیجڕایی لە نوێنەرانی هەموو شارەکان [ی کوردستان] پێک دێ و چەند کومیتەیەک بۆ ئیجڕای بەرنامەکان ڕێک دەخا:

ئەلف – کومیتەی تەئلیف بۆ دانانی کتێب و ڕاگەیشتن بە ناوەرۆکی کوردانە و شۆڕشگێڕانەیان؛

ب - کومیتەی فێرکردن بۆ دانانی شێوازی دەرس گوتنەوەکان؛

ج - کومیتەی ئامادەکردنی ئەفکاری عومومی؛

د - کومیتەیماڵی و تەداروکات بۆ ئامادەکردنی وەسایلی ماددی و بودجە و جێگا و ڕێگا؛

ها - کومیتەی ڕوابط عمومی بۆ بەرقەراری تەماس لەگەڵ وەزارەتخانە و ئیدارات و ڕۆژنامەکان و حیزبە سیاسییە پێشڕەوەکان.

٩. پەیامی پێشنیاری کۆبوونەوە [ن]

ئەوەش نموونەیەک لە لاپەڕەکانی ڕەشنووسی پێشنیارەکان بە بێ دەستکاری. تەنیا ووشەی "پلە" م کردۆتە "پۆل":

بۆ ئەوەش پێشنیار دەکرێ کە کتێبی تایبەت بۆ پۆلەکانی سەرەتایی [illegible] دووەم وە هەروەها سێیەمی
[illegible] تەحسیلی و دەبیرستان بنووسرێ و لە چاپ بدرێ.
هـ - کتێبی [illegible] پۆلی ئەووەڵ و دووەمی شەوانە (واتە پێگەیاندنی سەوادی) ئیش بکرێ
[illegible]وسرێ و ٥ دەرس بخوێندرێ.
~~هـ - زمانی فارسی وەک زمانی دووەم لە بەرنامەدا بێ کە~~
[illegible] و - هەموو ساڵێک یەک پلە بە زیادە بە پلەکانی قوتابخانەی سەرەتایی
بدرێ و بگرێتە کوردی تا پلەی ئاخری ئامادەیی (واتە دەبیرستان)
ز - زمانی فارسی وەک زمانی دووەم لە کلاسەکانی دەورەی ڕاهنمایی و دەبیرستاندا دەرس بگوترێ
٥ - ڕاهێنانی مامۆستاکان بۆ ئەوەی ساڵی تەحسیلی داهاتوو
ڕێگای حل!
[illegible] ئامادەکردنی [illegible] مامۆستاکانی پلەی ئەووەڵ و دووەمی سەرەتایی [illegible]
وە هەروەها دەبیرانی عولومی ئینسانی دەبیرستان و ڕاهنمایی [illegible] دەورەی تەوجیهی و فێرکردن
[illegible] و ئیدارەی فێرکردن و پەروەردە، مامۆستاکان موکەللەف بکرێن لەو دەورانەدا [illegible] بەشدار بن
ب - وەزارەتی فێرکردن و پەروەردە بە و مامۆستایانەی کە لە دەورەدا بەشداری دەکەن
ئیمتیاز بدات.
ج - چۆنیەتی دەورەکان: کلاسی تەوجیهی دەگونجێ بە یەکێ لەو دوو شێوەی خوارەوە دابنرێ:
ا - مامۆستا کوردی نووس و کوردیزانەکان وەک: مامۆستا قزلجی، مامۆستا هێمن، مامۆستا هەژار
[illegible] کلاسێک لە یەکێ لە شارەکانی کوردستان دابنێن. نوێنەری معلمانی هەموو شارەکان لەو کلاسەدا بەشدار
بن کە دواتر ئەوە [illegible] بۆ شاری خۆیان، مستقیم کلاسی فێرکردن بۆ مامۆستاکانی دیکە دابنێن
٢ - هەر یەک لەو ئەساتیدە ناوبراوانە بچن لە یەکێ لە شارەکان
[illegible] کلاسی تەوجیهی پێک بێنن و هەموو مامۆستاکانی شارەکە لەو کلاسەدا بەشدار بن
٦ - موشکیلی زاراوەکانی زمانی کوردی
پێشنیاری چارە:
ا زاراوەی سۆرانی وەک زاراوەیەکی [illegible] لە سەرانسەری کوردستاندا پەسند کراوە، ئەو
زاراوە دەبێتە زاراوەی ئەسلی بۆ [illegible] نووسین و قسە کردن و ئامادەکردنی کتێبی دەرسی
٧ - موشکیلی [illegible] و [illegible]. تەئلیف و دانانی کتێب و چاپ کردنی [illegible] بە تیراژ و تعدادی
زۆر، و فرۆشتنیان بە قیمەتی کەم [illegible] زۆری [illegible]
ڕێگای حل:
[illegible] - لە ڕاستیدا ئەگەر [illegible] دەوڵەت [illegible] نووسەر بوو بۆ وەزارەتی فێرکردن و
[illegible] نووسەران [illegible] وەزارەت [illegible]